

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

**2026-YIL / IYUL / 7-SON,
I-QISM**

Google Scholar

ISSN

INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

*Elektron nashr. 2026-yil, iyul.
I-qism*

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdulkarimova Dinara Rustamxonovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjavevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhriddinov Zafarjon Fakhriddin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

MHXS (IFRS) ASOSIDA MOLIYAVIY HISOBOT TUZISHNING KORXONA RENTABELLIGI VA TO'LOVGA QOBILYATLILIGINI TAHLIL QILISHDAGI O'RNI.....	12
Urakova Maxsad Xakimovna	
QAYTA TIKLANMAYDIGAN RESURSLARDAN SAMARALI FOYDALANISHDA MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALARNING O'RNI.....	18
Yusupova Jamila Karamatdinovna	
COMPARATIVE ANALYSIS OF DIGITAL FINANCIAL TECHNOLOGIES FOR CREDIT RISK PREDICTION AND MANAGEMENT IN COMMERCIAL BANKS BASED ON ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND BIG DATA ANALYTICS.....	21
Kholdorov Sardor Umarovich	
O'ZBEKISTONDA AGROINVESTITSIYALARNI MOLIYALASHTIRISH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	28
Yusupov Komaliddin Baxtiyor o'g'li	
O'ZBEKISTONDA NOGIRONLIGI BO'LGAN SHAXSLAR UCHUN ICHKI TURISTIK MAHSULOTLAR TAHLILI.....	33
Zoxidov Firuz Faxritdinovich	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯМИ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ НА ОСНОВЕ ИННОВАЦИОННОГО ПОДХОДА.....	38
Эргашбаева Нилуфар Мухаммадсайфуллаевна	
MUSTAQIL TURISTLAR OQIMINI OSHIRISHDA ILG'OR XORIJIY TAJRIBA VA UNI O'ZBEKISTON SHAROITIGA MOSLASHTIRISH IMKONIYATLARI.....	42
Muzaffarov Akmal Axmadovich	
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА И ЧАТ-БОТОВ В СИСТЕМЕ РЕГУЛИРОВАНИЯ ТРУДОВЫХ ОТНОШЕНИЙ.....	49
Ирматова Азиза Бахрамовна	
OROL BO'YI MINTAQASIDA YASHIL IQTISODIYOT ASOSIDA AGROTURIZMNI RIVOJLANTIRISH MEKANIZMLARI (QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI MISOLIDA).....	56
Akramova Feruza	
RECENT MEDICAL TOURISM RESEARCH IN THE WEB OF SCIENCE CORE COLLECTION.....	68
Hao Xiaohui	
HARBIY XIZMATCHILARNI KIYIM-KECHAK BILAN TA'MINLASHDA ILG'OR XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASIDAN O'ZBEKISTONDA FOYDALANISH ISTIQBOLLARI.....	76
Omonov Usmonqul Raxmonqul o'g'li	
TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI FAOLIYATI SAMARADORLIGINI BAHOLASH VA OSHIRISHNING ZAMONAVIY IQTISODIY MEKANIZMLARI.....	83
Inobatov Abror Boshlarovich	
КОММУНАЛЬНАЯ ИНФРАСТРУКТУРА И МЛАДЕНЧЕСКАЯ СМЕРТНОСТЬ: ЭМПИРИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПО РЕГИОНАМ УЗБЕКИСТАНА ЗА 2012–2024 ГОДЫ.....	92
Мамбетсапаев Курбанияз Айниязович	
АНАЛИЗ ФАКТОРОВ ФОРМИРОВАНИЯ КОНКУРЕНТНОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЙ СТРОИТЕЛЬНОЙ ОТРАСЛИ.....	97
Ташмухамедова Карима Саматовна	
СУТЬ УПРАВЛЕНИЯ СТРАТЕГИЕЙ ПРЕДПРИЯТИЯ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ.....	104
Тарават Абдул Салам	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA ASOSIY KAPITALGA KIRITILGAN INVESTITSIYALAR MANBALARI RIVOJLANISHINING MINTAQAVIY XUSUSIYATLARI.....	112
Ibadullayev Dilshad Ibragimovich	

BARQAROR SHAHARSOZLIKNI TA'MINLASHDA TRANSPORT INFRATUZILMASINING EKOLOGIK VA IQTISODIY SAMARADORLIGINI BAHOLASH.....	117
Permatov Ilxomjon Juraboyevich	
O'ZBEKISTONDA BARQAROR SHAHARSOZLIKNI HUQUQIY ASOSLARINI RIVOJLANTIRISH	121
Inoyatova Gulnoz Kadamovna	
BARQAROR RIVOJLANISH SHAROITIDA EKOLOGIK OMILLARNING BINOLAR YEMIRILISHIGA TA'SIRINI KOMPLEKS BAHOLASH VA ULARNI KAMAYTIRISH USULLARI (TOSHKENT SHAHRI MISOLIDA).....	125
Turabova Shodiya Anvarjon qizi	
MHXSDA TUSHUM VA MOLIYAVIY INSTRUMENTLAR BO'YICHA PUL MABLAG'LARI OQIMINI HISOBGA OLISH	132
Eshonqulov Akmal Qudratovich	

UDK: 657.421.1

MHXSDA TUSHUM VA MOLIYAVIY INSTRUMENTLAR BO‘YICHA PUL MABLAG‘LARI OQIMINI HISOBGA OLISH

Eshonqulov Akmal Qudratovich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti mustaqil tadqiqotchisi

ORCID: 0000-0003-1826-6715

Email: akmaleshonqulov81@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada pul mablag‘lari va ularning ekvivalentlarini buxgalteriya hisobida tan olish hamda MHXS (IFRS) talablariga muvofiqlashtirish masalalari yoritilgan. Xususan, 15-son MHXS “Xaridorlar bilan shartnomalar bo‘yicha tushumlar” standarti asosida moliyalashtirishning salmoqli komponenti mavjud bo‘lgan uzoq muddatli shartnomalarda tushumni diskontlash yo‘li bilan keltirilgan qiymatda baholash tartibi amaliy misol yordamida ko‘rsatilgan.

Kalit so‘zlar: pul mablag‘lari, pul ekvivalentlari, tushum, diskontlash stavkasi, keltirilgan qiymat, moliyaviy daromad, debitorlik qarzi, 15-son MHXS, moliyalashtirishning salmoqli komponenti, operatsion faoliyat.

Abstract: This article examines the recognition of cash and cash equivalents in accounting and their alignment with the requirements of the International Financial Reporting Standards (IFRS). In particular, based on IFRS 15 “Revenue from Contracts with Customers,” the paper demonstrates, through a practical example, the procedure for measuring revenue at present value by applying discounting in long-term contracts that contain a significant financing component.

Keywords: cash, cash equivalents, revenue, discount rate, present value, finance income, accounts receivable, IFRS 15, significant financing component, operating activities.

Аннотация: В статье рассмотрены вопросы признания денежных средств и их эквивалентов в бухгалтерском учете, а также их приведения в соответствие с требованиями Международных стандартов финансовой отчетности (МСФО). В частности, на основе МСФО (IFRS) 15 «Выручка по договорам с покупателями» на практическом примере показан порядок оценки выручки по приведенной стоимости путем дисконтирования в долгосрочных договорах, содержащих существенный компонент финансирования.

Ключевые слова: денежные средства, эквиваленты денежных средств, выручка, ставка дисконтирования, приведенная стоимость, финансовый доход, дебиторская задолженность, МСФО 15, существенный компонент финансирования, операционная деятельность.

KIRISH

Buxgalteriya hisobining MHXSlari bo‘yicha muhim obyektlaridan biri bu tushumlar hisoblanadi. Tushumlarni tan olish tartibi 15-son MHXS “Xaridorlar bilan shartnomalar bo‘yicha tushumlar” standartiga muvofiq hisobga olinadi. Ushbu standart talablariga muvofiq, shartnomada moliyalashtirishning salmoqli komponenti mavjud bo‘lgan hollarda diskontlash stavkasini qo‘llash talab etiladi. Diskontlash stavkasi — bo‘lg‘usi pul tushumlarini joriy qiymatga aylantirish uchun foydalaniladigan iqtisodiy samara stavkasi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

F. Vud (2024) kassa kitobini ikkita ustunda yuritishni taklif etadi. Muallif: “Kassa kitobi bu kassa schyoti va bank schyotlarini bitta kitobga birlashtirilishiga aytiladi”, deb ta’rif berib, ushbu kassa kitobining shakllarini amaliy misollarda yoritib beradi¹.

1 FRANK WOOD’S BUSINESS ACCOUNTING An Introduction to Financial Accounting FIFTEENTH EDITION // 21.121.140.173:8887/filessharing/kohasharedfolders/Frank%20Wood’s%20Business%20Accounting_%20An%20Introduction%20to%20Financial%20Accounting-Pearson%20(2021).pdf

Sh.Sh. Raxmanov (2022) kichik kassadagi pul mablag'lari tushunchasini e'tirof etgan. Muallif: "Pul mablag'lari — majburiyatlarni zudlik bilan to'lash uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan barcha turdagi mablag'larni o'z ichiga oladi. Pul mablag'lari moliyaviy muassasalardagi joriy hisobvaraqlardagi qoldiqlar, naqd kupyuralar, tangalar, valyutalar, kichik kassaning naqd pullari va moliyaviy muassasalar tomonidan muddatli depozitlar hamda muomaladan chiqarish uchun qabul qilingan, korxonada kassasidagi konkret o'tkazib beriladigan pul hujjatlaridir", deb ta'kidlaydi².

B. Nidlz (2003): "Qachonki firmalar cheklar bo'yicha hisob-kitob qilishda noqulayliklar mavjud bo'lsa, kichik kassa fondi (patty cash fund) tashkil etadi, qaysiki bu avans tizimi (imprest system) asosida ishlatiladi", deb ta'kidlaydi³.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot davomida ilmiy bilishning tahlil va sintez usullari orqali milliy buxgalteriya hisobi tizimi bilan MHXS talablari o'rtasidagi farqlar tahlil qilindi. Qiyosiy tahlil usuli yordamida pul mablag'lari hisobining milliy standartlar va IFRS bo'yicha yuritilishi o'rganildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Samarqand don mahsulotlari AJ xaridor bilan tuzilgan uzoq muddatli shartnoma asosida 2025-yil boshida 45 800 000 so'mlik mahsulotni har yilning oxirida 22 900 000 so'mdan to'lash sharti bilan xaridorga sotdi. To'lov 2025-yil 31-dekabrda va 2026-yil 31-dekabrda amalga oshiriladi. Moliya bo'limi mutaxassislarining xulosasiga ko'ra, ushbu bitimda moliyalashtirishning salmoqli komponenti mavjudligi e'tirof etilgan. U holda diskontlash stavkasini belgilash talab etiladi. Diskontlash stavkasini korxonada mustaqil belgilaydi. Bu ichki foydalanish uchun aniqlanadi. Uni belgilashda foiz stavkasining umumiy darajasi, inflyatsiya darajasi, narxlarning o'sish darajasi, moliyaviy instrumentlarga qo'yilmalar stavkasi va risk omillari hisobga olinadi. Ushbu omillarni hisobga olgan holda moliya bo'limi diskontlash stavkasini 7,5 % deb e'lon qildi.

Buning uchun keltirilgan qiymatda baholash tartibini ko'rib chiqamiz. Keltirilgan qiymatni xalqaro standartlarda qayd qilingan formuladan foydalanib aniqlaymiz.

$$PV = \frac{FV}{(1+i)^n} \quad (1)$$

Bu yerda, PV (Present value) – vaqt omilini hisobga olgan holda haqiqiy qiymat; FV (Future value) – kelgusida pul oqimi; i – foiz stavkasi; n – davrning tartibli raqami.

Ushbu ma'lumotlar asosida tushumning vaqt omilini hisobga olgan holda keltirilgan qiymatini hisoblaymiz (1-jadval).

1-jadval

"Samarqand don mahsulotlari" AJ korxonasi bo'yicha 7.5% lik diskontlash stavkasini hisobga olgan holda tushumning vaqt omilini hisobga olgan holda keltirilgan qiymati⁴

Davr	Tushumni baholangan summasi hisob-kitobi	Summasi
2025-yil 10-yanvar	Sotilgan tayyor mahsulotning summasi	45 800 000
2025-yil 31-dekabr	$PV = \frac{22\,900\,000}{(1+0.075)^1} = 22\,900\,000 / 1,075$	21 302 326
2026-yil 31-dekabr	$PV = \frac{22\,900\,000}{(1+0.075)^2} = 22\,900\,000 / 1.155625 =$	19 816 117
Jami	(21 302 326 + 19 816 117)	41 118 443
Moliyaviy daromad	(45 800 000 - 41 118 443)	4 681 557

2 Рахмонов Ш.Ш. Хўжалик юритувчи субъектларда пул маблағлари ҳисобини молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари асосида ташкил қилишнинг амалдаги ҳолати Science And Innovation International Scientific Journal ISSN: 2181-3337 2022 №4

3 Нидлз Б. и др. Принципы бухгалтерского учета. –М.: Финансы и статистика, 2003. 496 с. 113-6

4 Manba: muallif ishlanmasi.

Ushbu jadval asosida xulosa qilishimiz mumkinki, xaridor moliyalashtirishning salmoqli komponentiga ega bo'ldi. To'lovlar yil oxirida teng nisbatlarda amalga oshirilmoqda. To'lovlar 2025-yil 31-dekabrda va 2026-yil 31-dekabrda amalga oshiriladi. Mantiqan qaraydigan bo'lsak, 2025-yil 10-yanvardagi 45 800 000 so'm xarid quvvati bo'yicha ikki yildan keyingi 45 800 000 so'mga teng emas. Chunki ikki yil davomida narxlar oshadi, inflyatsiya darajasi ta'sir ko'rsatadi, yashash darajasi o'zgaradi, ishlab chiqarish strukturasi ham o'zgarishlar bo'ladi. Iqtisodiy qarorlar qabul qilish nuqtai nazaridan 45 800 000 so'm, agar diskontlash koeffitsiyenti 7,5 %ga teng bo'lsa, har yil oxirida teng nisbatlarda, ya'ni 22 900 000 so'mdan to'lanadigan bo'lsa, u holda ushbu summaning keltirilgan qiymati 41 118 443 so'mga teng bo'ladi. Xalqaro standartlarga muvofiq o'rtadagi farq moliyaviy daromadlar deb tan olinadi. Xalqaro standartlar to'lanadigan pul mablag'larining sanasiga bog'liq holda tushumni keltirilgan qiymatda baholashni talab etadi. Tushum 41 118 443 so'm deb tan olinadi. Har yili moliyaviy daromad hisoblab boriladi.

Tushumga bog'liq holda pul mablag'larining harakati yuz beradi. Tushum, moliyaviy daromadlar, debitorlik qarzlari hamda kelib tushadigan pul mablag'lari bir-biriga bog'liq ko'rsatkichlar hisoblanadi. Ushbu berilgan ma'lumotlar asosida quyidagilarni aniqlash talab etiladi: tushum summasi, har yillik moliyaviy daromad summasi, uzoq muddatli va joriy debitorlik qarzlari, kelib tushadigan pul mablag'lari.

Biz tushum summasini aniqladik. U keltirilgan qiymatda 41 118 443 so'mni tashkil etadi. Har yil oxirida kelib tushadigan pul mablag'lari 22 900 000 so'mni tashkil etadi. Xalqaro standartlarga muvofiq yillik moliyaviy daromatlarni hamda debitorlik qarzlarni aniqlash uchun quyidagi 2-jadvalni tuzamiz (2-jadval).

2-jadval

“Samarqand don mahsulotlari” AJ bo'yicha yillar kesimida moliyaviy daromad va debitorlik qarzlarning aniqlash bo'yicha hisob-kitoblar⁵

Sana	Davr boshidagi debitorlik qarzlari qiymati	Moliyaviy daromad (foizlar), 7.5%	Pul to'lovlari summasi	Davr oxiridagi debitorlik qarzlari qiymati
2025-yil	41 118 443	3 083 883	22 900 000	21 302 326
2026-yil	21 302 326	1 597 674	22 900 000	0
Jami		4 681 557	45 800 000	

Ushbu jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, 2025-yilning boshida tan olingan tushum summasiga debitorlik qarzlari shakllantirilgan edi. Bu summa 41 118 443 so'mni tashkil etadi.

2025-yilning oxirida ushbu summaga nisbatan 7,5 %lik moliyaviy daromad hisoblangan:

2025-yil uchun moliyaviy daromad = $(41\,118\,443 \times 7,5\%) / 100\% = 3\,083\,883$ so'm

2025-yilning oxirida debitorlik qarzlarning amortizatsiyalanadigan qiymati 21 302 326 so'mni tashkil etadi.

Ushbu summa quyidagicha hisoblanadi:

2025-yil oxirida debitorlik qarzlari = $41\,118\,443 + 3\,083\,883 - 22\,900\,000 = 21\,302\,326$ so'm

2026-yil uchun moliyaviy daromadlar summasi 1 597 674 so'mni tashkil etadi:

2026-yil uchun moliyaviy daromad = $(21\,302\,326 \times 7,5\%) / 100\% = 1\,597\,674$ so'm

2026-yilning oxirida debitorlik qarzlarning qiymati 0 ga teng bo'ladi. Chunki 2026-yil to'liq yopiladi. Xaridor summani belgilangan muddatda o'tkazib berganligi bois debitorlik qarzi yopiladi (3-jadval).

2025-yil oxirida debitorlik qarzlari = $21\,302\,326 + 1\,597\,674 - 22\,900\,000$ so'm

3-jadval

“Samarqand don mahsulotlari” AJ korxonasi 15-son MHXSga muvofiq tushumlar, debitorlik qarzlari va pul mablag'larini aks ettirish tartibi⁶

Sana	Biznes iqtisodiy operatsiya mazmuni	Schyotlar bog'lanishi		Summa
		D-t	K-t	
2025-yil 10-yanvar	Tashkilot 2025-yilning boshida 45 800 000 so'm tayyor mahsulotini xaridorga sotdi. Pul to'lovlari har yilning oxirida, ya'ni 2025-yil 31-dekabrda va 2026-yil 31-dekabrda teng nisbatlarda amalga oshiriladi. Moliya bo'limi mutaxassislarining xulosasi bo'yicha moliyalashtirishning salmoqli komponenti mavjud. Tushumning 2025-yil 10-yanvarda tan olingan summasi 41 118 443 so'mni tashkil etgan.	0940	9010	41 118 443

⁵ Manba: muallif ishlanmasi.

⁶ Tadqiqotlar asosida muallif ishlanmasi

2025-yil 10-yanvar	2-jadvaldagi debitorlik qarzlarning davr boshidagi qoldig'idan davr oxiridagi qoldig'ini ayirsak, 2025-yilga taalluqli bo'lgan joriy qismi kelib chiqadi. Ushbu summa uzoq muddatli debitorlik qarzlardan joriy debitorlik qarzi schyotiga o'tkazildi (41 118 443 - 21 302 326)	4010	0940	19 816 117
2025-yil 31-dekabr	2025-yil uchun hisoblangan moliyaviy daromad (foiz ko'rinishidagi daromad)	4010	9530	3 083 883
2025-yil 31-dekabr	Shartnoma shartiga muvofiq 2025-yil uchun moliyalashtirishning salmoqli komponenti mavjud bo'lgan hollarda xaridordan kelib tushgan pul mablag'lari summasi	5110	4010	22 900 000
2026-yil 10-yanvar	2-jadvaldagi 2026-yil debitorlik qarzlarning davr boshidagi qoldig'idan davr oxiridagi qoldig'ini ayirsak 2026-yilga taalluqli bo'lgan joriy qismi kelib chiqadi. Ushbu summa uzoq muddatli debitorlik qarzlardan joriy debitorlik qarzi schyotiga o'tkazildi (21 302 326 - 0)	4010	0940	21 302 326
2026-yil 31-dekabr	2026-yil uchun hisoblangan moliyaviy daromad (foiz ko'rinishidagi daromad)	4010	9530	1 597 674
2026-yil 31-dekabr	Shartnoma shartiga muvofiq xaridordan 2026-yilning oxirida kelib tushadigan pul mablag'lari summasi	5110	4010	22 900 000

Ushbu jadval 15-son MHXS **“Xaridorlar bilan shartnomalar bo'yicha tushumlar”** standartiga muvofiq tushumlarni, uzoq muddatli debitorlik qarzlarni, ya'ni debitorlik qarzlarni amortizatsiyalanadigan qiymati bo'yicha tan olishni, moliyaviy daromadlarni hisoblash va tan olishni, joriy debitorlik qarzlarni hisoblash tartibini hamda kelib tushadigan pul mablag'lari summasini aniqlash tartibini belgilaydi. Yuqorida keltirilgan tartib asosida quyidagi xulosalarni qilish mumkin:

Birinchi, uzoq muddatli shartnomalarda keyinchalik mutanosib ravishda to'lash shartlari bilan tayyor mahsulotlar xaridorlarga sotilganda moliyalashtirishning salmoqli komponenti mavjud deb baholanishi mumkin. Bunday hollarda tushumni va pul mablag'lari kelib tushishini hisobga olishda diskontlash amalga oshiriladi. Diskontlash diskontlash stavkasi asosida bajariladi. Pul mablag'larini diskontlash asosida tushum tan olinadi.

Moliyalashtirishning salmoqli komponenti mavjud bo'lgan hollarda har yili moliyaviy daromad, ya'ni foizlar bo'yicha daromadlar tan olinadi. Ushbu summa debitorlik qarzlarning yil boshidagi summasiga diskontlash stavkasini ko'paytirish va chiqqan natijani 100 %ga bo'lish orqali topiladi.

Debitorlik qarzlarning davr oxiridagi summasi davr boshidagi summasiga hisoblangan moliyaviy daromadlarni qo'shib, yil davomida to'langan pul mablag'lari summasini chegirib tashlash orqali topiladi.

Pul mablag'lari to'lovi o'ta muhim ahamiyat kasb etadigan ko'rsatkich hisoblanadi. Pul mablag'lari to'lanishi davri tushum summasiga ta'sir ko'rsatadi. Agar pul to'lovlari uzoq muddatda, kamida bir yildan keyin to'lanadigan bo'lsa, uning bugungi kundagi keltirilgan qiymatini hisoblashga zaruriyat yuzaga keladi. Demak, bunday hollarda xaridorlarga sotilgan tayyor mahsulotlar summasi pul mablag'larini keltirilgan qiymatda hisoblash asosida aniqlangan tushumdan va moliyaviy daromadlardan tashkil topadi.

Moliyalashtirishning salmoqli komponenti mavjud bo'lgan hollarda, ya'ni xaridor tomonidan ishlab chiqaruvchining faoliyati moliyalashtirilganda, moliyaviy xarajatlar, ya'ni foiz bo'yicha xarajatlar ham yuzaga kelishi mumkin. Oldin katta summada avans olinadi, tayyor mahsulotlar esa bir yildan keyingi uzoq muddatda yetkazib beriladi. Pul mablag'lari oldindan to'lanadi. Bunda pul mablag'lari oldindan to'lanadi, uzoq muddatli shartnomaviy majburiyat yuzaga keladi. Tushum va'da qilingan tovar (tayyor mahsulot) yetkazib berilgandan keyin tan olinadi. Har yili majburiyat hisoblangan foiz summasiga ko'payadi. Natijada uzoq muddatli shartnomaviy majburiyatlar bajarilganda avans summasi uzoq muddatli majburiyatlar bilan yopiladi. Hisoblangan foiz summasi ham majburiyatlarni kamaytirish va daromadlarni ko'paytirish orqali aks ettiriladi. Bu, asosan, buyurtma bo'yicha kemasozlik, samolyotsozlik va boshqa uzoq muddatli ishlab chiqarishda yuzaga keladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan tadqiqot natijalariga asoslanib, quyidagi xulosa va takliflarni shakllantirish mumkin:

Diskontlash zarurati. Uzoq muddatli shartnomalar asosida tayyor mahsulot sotilib, to'lov bir necha yilga bo'lib-bo'lib amalga oshiriladigan hollarda, moliyalashtirishning salmoqli komponenti mavjudligi aniqlansa, tushumni pul mablag'larining nominal summasida emas, balki 15-son MHXS talablariga muvofiq keltirilgan qiymatda (diskontlangan holda) tan olish zarur. Aks holda tushum summasi asossiz ravishda oshirib ko'rsatiladi va moliyaviy hisobotlarning ishonchligi pasayadi.

Diskontlash stavkasini asoslash. Diskontlash stavkasi korxonadan mustaqil belgilanadi, biroq bu jarayonda foiz stavkalarining umumiy darajasi, inflyatsiya, moliyaviy instrumentlar bo'yicha bozor stavkalari va risk omillari ilmiy asosda hisobga olinishi lozim. Shu sababli korxonalarda diskontlash stavkasini aniqlash bo'yicha ichki uslubiy hujjat (metodika) ishlab chiqish tavsiya etiladi.

Moliyaviy daromadni alohida hisobga olish. Tushum va moliyaviy daromad (foiz daromadi) tushunchalari farqlanishi va alohida hisobvaraqlarda (mas ravishda 9010 va 9530) aks ettirilishi zarur. Bu moliyaviy hisobotlarda korxonaning asosiy faoliyatidan olingan daromad bilan moliyaviy faoliyatidan olingan daromadni aniq ajratish imkonini beradi.

Debitorlik qarzlari davrlar bo'yicha qayta hisoblash. Uzoq muddatli debitorlik qarzlarning joriy qismini har yili aniqlab, uni uzoq muddatli hisobvaraqlardan joriy hisobvaraqqa (masalan, 0940 dan 4010 ga) o'tkazib turish tartibi joriy etilishi hisobotning shaffofligini ta'minlaydi.

Amaliy tavsiya. Diskontlash bilan bog'liq operatsiyalarni yagona jadval (davr, boshlang'ich qoldiq, moliyaviy daromad, to'lov, yakuniy qoldiq) shaklida yuritish korxonada buxgalteriyasida hisob-kitoblarni nazorat qilishni osonlashtiradi va xatolarni kamaytiradi.

Kelgusi tadqiqot yo'nalishi. Moliyalashtirishning salmoqli komponenti oldindan to'lov (avans) shaklida yuzaga kelgan hollarda, ya'ni xaridor tomonidan ishlab chiqaruvchi moliyalashtirilganda, moliyaviy majburiyat va foiz xarajatlarini hisobga olish tartibini alohida amaliy tadqiqot doirasida chuqurroq yoritish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Farxodovich, Boronov Bobur, and Rajaboyev Shahboz Shodi o'g'li. "MECHANISMS FOR USING INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY SERVICES IN THE ELECTRONIC GOVERNMENT SYSTEM OF UZBEKISTAN AND THEIR EFFECTIVENESS." *Лучшие интеллектуальные исследования*. 2025. Vol. 59. No. 2. Pp. 285–292.
2. Б. Нидлз. (2003) *Принципы бухгалтерского учета*. – М.: Финансы и статистика. – 496 с., 134-б.
3. Либби, Роберт. (1996) *Financial Accounting* / Роберт Либби, Патриция А. Либби, Даниел Г. Шорт. – Irwin, Printed in USA. – 752 p., 320-б.
4. Farxodovich, Boronov Bobur. "STAGES OF DEVELOPMENT OF THE INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY SERVICES SYSTEM." *Лучшие интеллектуальные исследования*. 2025. Vol. 59. No. 2. Pp. 293–298.
5. Боронов Б.Ф. (2023) *Ёғ-мой маҳсулотлари ҳисоби методологиясини такомиллаштириш*. Иқтисодийёт фанлари доктори (DSc) илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. – Т.: ТМИ. – 244 б.
6. Shodi o'g'li R. S. BUXGALTERIYADA AXBOROT TEXNOLOGIYALARINI QO'LLANILISHI // *Лучшие интеллектуальные исследования*. – 2026. – Т. 60. – № 1. – С. 84–91.
7. Хермансон, Рогер Х. (1995) *Accounting: A Business Perspective* / Рогер Х. Хермансон, Жамес Дон Эдвардс, Мичаел W. Махер. – 6th ed. – Irwin, Printed in USA. – 926 p., 302-б.
8. Ларсон, Кермит Д. (1995) *Financial Accounting* / Кермит Д. Ларсон, Паул Б. W. Миллер. – 6th ed. – Irwin. – 686 p., 223-б.
9. Уразов К.Б., Пўлатов М.Е. (2020) *Бухгалтерия ҳисоби*. Дарслик. – Т.: «Инновацион ривожланиш нашриёт-матбаа уйи». – 558 б., 74-б.
10. Уразов К.Б. (2004) *Бухгалтерия ҳисоби ва аудит: Олий ўқув юртлари учун*. – Т.: «Ўқитувчи». – 448 б., 51-б.
11. Бобожонов О., Жуманиёзов К. (2002) *Молиявий ҳисоб*. – Т.: «Молия». – 672 б., 39-б.
12. К. Уразов, Н. Самаров. (2024) Пул маблағлари ҳаракати тўғрисида ҳисоботнинг ахборот беришдаги чекловлари ва уларни бартараф этиш йўллари // *Иқтисодий тараққиёт ва таҳлил*. Март. <https://ye-itt.uz/index.php/yeitt/article/view/1029/967>
13. Магомедов Р.Ф. и др. (2019) Учет денежных средств // *Экономика и социум*. № 5 (60). <https://cyberleninka.ru/article/n/uchet-denezhnyh-sredstv-2/viewer>
14. Галеева Н.А. (2023) Совершенствование бухгалтерского учета денежных средств на предприятии ОАО «Уссурийский» // *Бухгалтерский, управленческий учет и аудит*. <https://cyberleninka.ru/article/n/sovershenstvovaniye-buhgalterskogo-ucheta-dvizheniya-denezhnyh-sredstv-na-predpriyatii-oao-molochnyy-zavod-ussuriyskiy/viewer>
15. Е.Ю. Омелченко, Н.А. Борисова. (2017) Современный учет денежных средств и контроль их движения // *Журнал экономических исследований*. Т. 3. № 4.

16. О.А. Воликов, Н.Ю. Помыткина. (2020) Организация бухгалтерского учета денежных средств в бюджетных учреждениях // *Karelian Scientific Journal*. Т. 9. № 1 (30). <https://cyberleninka.ru/article/n/organizatsiya-buhgalterskogo-ucheta-denezhnyh-sredstv-v-byudzhethnyh-uchrezhdeniyah/viewer>
17. Т.Н. Кокина. (2009) *Учет денежных средств и анализ их использования в коммерческих организациях*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. – Москва. – 9 б. <https://core.ac.uk/download/pdf/197386665.pdf>
18. Б. Боронов. (2020) *Корхоналар молиявий активлари ҳисоби такомиллаштириш*. PhD диссертацияси. – Тошкент. – 42-б.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 7/1

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

EI.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>